

NE UBIJ! — BIBLIJSKO-POVIJESNO RAZMATRANJE

Bog objave je Bog života. Čovjek prima život od Boga kao njegov najveći dar, najdražu milost, najsvetiji blagoslov. Ta život je udioništvo u Božjemu životu. Deset zapovijedi izvor su života, put života, obrana života. U izvornom jeziku to je deset »riječi« — debarim. A »riječ« je Božja sila koja stvara i podržava, spasava i posvećuje, izbavlja i dariva se; ona je i Božje djelo koje čovjeku daje spasenje, izbavljenje, slobodu, radost, mir, život, sreću. Deset zapovijedi su objava Božje volje, one pokazuju čovjeku put života, sretnog, blaženog, punog života. One otkrivaju smisao čovjekova života, omogućuju mu da ostvari svoju osobu, svoje dostojanstvo, svoju punu slobodu. Zapovijedi nisu smetnja ostvarenju pune slobode, kako to tvrdi liberalni ateizam, niti su zapreka ostvarenju pune slobode, kako tvrdi marksizam, niti se olako može prijeći preko njih i živjeti kao da ne postoje, kako to tvrdi laicizam. Ne! Deset zapovijedi su zaista povelja istinske slobode, obrana života, pravde, čovječnosti, znak istinske slobode.¹

Deset zapovijedi su dane da živimo, da živimo u slobodi i punini svoj život. One nam ukazuju na izvor života i odnos prema tome vrelu, na Boga, kome jedinome pripada čast, slava i poklon; na roditelje, posrednike života, kojima pripada čast i poštovanje; a od 5. zapovijedi štite taj život u sebi i drugima, kako treba čuvati potomstvo, obitelj i prostor da se ljudski život odvija slobodno, dostojanstveno, sigurno.

Deset zapovijedi nisu zakon nekog tiranina, niti volja Gospodara svemira, već Boga Spasitelja i Otkupitelja. Zato ne počima dekalog s »Ja sam Bog, tvoj Stvoritelj«, već s »Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva« (Izl 20,2). U izvršenju dekaloga nastavlja se spasiteljsko i izbaviteljsko djelo Boga našega. Ispunjenje zapovijedi odgovor je na Božju spasiteljsku i izbaviteljsku ljubav. Tu je djelomice ostvareno ono što pobožni Izraelac moli dvaput dnevno: »Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom!« (Pnz 4, 4s).

Svaka je zapovijed važna. Svaka, ako je srušena, baca svijet u propast i uništenje. Ako se opslužuje, omogućuje svijetu da se izvuče iz svojih ruševina i stvori ljepši, ljudskiji, bratskiji svijet. Sigurno da je prva zapovijed najvažnija i nekako već sadrži sve ostale. Peta zapovijed, koja je stavljena u središte dekaloga, otkriva svoju važnost i značenje kroz povijest čovječanstva, uvijek aktualna, osobito u današnje vrijeme. Današnje vrijeme prisjeća nas na vrijeme prije Potopa, kad čitamo: »U očima

¹ A. FAOUELLE, *Živjeti uspješnije i sretnije* (u izvorniku *Les dix commandements*), Đakovo, 1987.

Božjim zemlja se bila iskvarila i nasiljem napunila» (Post 6, 11). Kao da je čovječanstvo došlo do samouništenja.

Razmotrit ćemo petu zapovijed u Bibliji, u kršćanskoj predaji te njezinu važnost u današnjem svijetu.²

I. U Bibliji

1. Ne ubij! (Izl 20, 13; Pnz 5, 17)

Najkraći je redak u hebrejskoj Bibliji, a tako važan i značajan. Naglašava vrijednost i dostojanstvo ljudskoga života, i to svakoga, koji treba čuvati, njegovati, razvijati. Temelji se na biblijskoj istini da je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, da je on izvor i gospodar ljudskog života, da je ubojstvo atentat na Boga, čija je tajanstvena prisutnost na Zemlji čovjek.

U izvorniku imamo riječ ubiti — *rašah*, koja dolazi samo 40 puta. Riječ *harag* — ubiti dolazi 165 puta, *mut* — usmrtiti 201 put, i označuje ubiti čovjeka u ratu, ubiti neprijatelja ili zadati smrt prema božanskoj pravdi. *Rašah* se nikad ne upotrebljava za ubijanje životinje, niti za ubijanje neprijatelja u ratu ili za smrtnu kaznu kod vojnih i civilnih sudova, već za samovoljno ubojstvo iz osobnih, često nekontroliranih poriva. Zapovijed to strogo zabranjuje.

Ubojstvo — *rašah* — povezano je s nagonom krvne osvete, koja se ne prepušta samovolji osvetnika. Moglo bi se parafrazirati zapovijed: »Ne opterećuj se krvnim nasiljem!«³

Život je dar Božji i životom se ne može raspolagati samovoljno. Zapovijed je duboko ukorijenjena u život zajednice. Nakon blagoslova Noi poslije Potopa Jahve kaže: »Za vašu krv, za vaš život, tražit ću obračun. Tko prolje krv čovjekovu, njegovu će krv čovjek proliti! Jer na sliku Božju stvoren je čovjek!« (Post 9, 5—6). Apodiktički i apsolutno proglašuje se Božji suverenitet nad životom čovjeka. Život je nepovrediv. To se ne temelji na čovjekovoj volji ili na temelju nekog čovjekovog zakona u smislu »poštivanja života« ili »prava na život«, već što je čovjek Božje vlasništvo i stvoren je na Božju sliku. Taj redak odražuje vrlo star sakralni obrazac. Imamo i ovdje omeđenje krvne osvete u slučaju ubojstva koja se ne smije pretvoriti u nasilje bez mjere (Post 4, 23). Samo ubojica kažnjava se smrću, a ne njegov zamjenik. I ne može se ubojstvo otkupiti novcem (Br 35, 31). Ubojica mora biti kažnjen. Želi se istaknuti da je čovjekov život sveta stvar i da pripada samo Bogu. »Svi su životi moji« (Ez 8, 4). Ubojstvo počinjeno na svoju ruku traži kaznu, da se zaustavi vladavina nasilja.

² E. NIELSEN, *Die Zehn Gebote*, Kopenhagen 1963; J. SCHWEINER, *Die Zehn Gebote im Leben des Gottesvolkes*, München 1965; FRANK-LOTHAR HOSSEFELD, *Der Dekalog*, Göttingen 1982; C. TOMIĆ, »Deset zapovijedi — Dekalog«, u *Izlazak*, Zagreb 1979, str. 28—253; A. FAOUELLE, *nav. dj.*; L. CICCONE, *Non uccidere*, *Questioni di morale della vita fisica*, Milano 1984; G. MATTAI, »Il 'non uccidere' nella tradizione cristiana«, *Orientamenti e interpretazioni divergenti*, *Credereoggi* 6 (1987), str. 36—49.

³ SCHUNGEL — STRAUMANN, *Decalogo e comandamenti di Dio*, Brescia 1977, str. 53.

⁴ Vidi G.v. RAD, *Genesi 1—12*, Brescia, str. 161—162.

2. Život je Božji dar

Bog je čuvar i jamac čovjekova života. Ova zapovijed-riječ Božja zabranjuje ubojstvo čovjeka zbog bilo kakva samovoljna hira kao i samoubojstvo.⁵ Zaštićuje život — taj Božji divni dar — od začeca do smrti. Zapovijed brani nezasiťnu želju za osvetom bez granica. Zapovijed želi osigurati čovjekovu želju za životom i njegov odnos prema drugome. Prema našem shvaćanju, »tijelo« rastavlja čovjeka od čovjeka, za Semita pak »tijelo« povezuje čovjeka u obiteljsku, plemensku, narodnu zajednicu. Zapovijed želi osigurati bratsko zajedništvo, u kojemu se čovjek može ostvariti. I svaki čovjek ima pravo na to zajedništvo, na solidarnost, na ljudsko postojanje.

Ljudski život treba da se poštuje ne samo kad je čovjek nevin, ne samo dok je zdrav i jak, ne samo jer je moćan, bogat i ugledan. Svaki život je veliko bogatstvo, neprocjenjiva veličina jer je Božji dar. Njegova veličina i dostojanstvo ovise o Božjemu slobodnome i stvaralaćkom djelu. Čovjek je stvoren »na sliku Božju« i stoga otvoren prema Bogu, on nosi u sebi neugasivu želju da stupi u sve punije zajedništvo s Bogom i sa svakim čovjekom koji mu je bližnji, brat, prijatelj, jer je svaki čovjek stvoren »na sliku Božju«.

3. Isus je došao »ispuniti« Zakon

»Ne mislite, da sam došao dokinuti Zakon... Nisam došao dokinuti, nego ispuniti« (Mt 5, 17). »Ispuniti« — *plerosai* — ima bogato značenje: znači ispuniti, ostvariti, dovršiti, usavršiti, produbiti, pounutrašnjiti... Isus je zaista došao da Zakon — konkretno, zapovijedi Božje — radikalizira, pounutrašnji, produbi i produhovi. To je jasno izrekao u Besjedi na gori u vezi s petom zapovijedi: »Ne ubij!« »Čuli ste da je rećeno starima: Ne ubij! Tko ubije, bit će podvrgnut sudu. A ja vam kaŕem: Svaki koji se srdi na brata svoga, bit će podvrgnut sudu. A tko bratu rekne 'Glupane!', bit će podvrgnut Vijeću. A tko reće: 'Luđaće!', bit će podvrgnut ognju paklenomu« (Mt 5, 21—22; Lk 12, 57—59).

Isus ne traŕi samo da se poštuje život drugoga nego i da se ljubi osobu drugoga, da ga se prihvati kao brata, što je znak istinskog Boŕjeg sinovstva i sudioništva u Boŕjemu životu i djelovanju. »Tko mrzi na brata, ubojica je« (Iv 3, 5). A đavao je ubojica od poćetka.

»Ne ubij!« zahvaća sva podrućja ljudskog života. Traŕi da u sebi samima ugušimo svaku želju za osvetom, mrŕnjom, agresijom, svaku zavist, neprihvaćanje drugoga... Ne smijemo u sebi ugasiti želju za životom. Danas se širi neki zamor od života, dosada. Zapovijed je lijek protiv te zlokobne bolesti današnjeg čovjeka i potiće nas da otkrijemo smisao i radost života, da živimo život kao Boŕji dar.

»Ne ubij!« je zaštitna zaštita života u svim njegovim fazama, od začeca do smrti. Potiće nas ne samo da saćuvamo život drugoga već da ne pustimo

---

⁵ U Starom zavjetu spominje se kao jedini takav slućaj samoubojstvo Ahitofela, koji se objesi kad je vidio da je propao njegov plan (2 Sam 17, 23). Drugi slućajevi su: da izbjegne sramotu, Abimelek se ubija (Suci 9, 54); da izbjegne izrugivanju neprijatelja Boŕjih, ubija se Šaul (1 Sam 31, 4 s), Samson (Suci 16, 28 s), Razis (2 Mak 14, 41 s), Zimri (1 Kr 16, 18). Biblija ne opravdava te slućajeve već ih samo iznosi. U Bibliji život je definiran kao želja za životom.

da netko umre od gladi, da se borimo da svatko može razvijati slobodno svoje sposobnosti u punoj mjeri, da živi radosno i sigurno. Zapovijed u Isusovoj misli postaje zapovijed ljubavi prema bolesnicima i hendikepiranima, da ih se prihvaća i susreće s ljubavlju i da im se, prema mogućnosti, iskazuje pažnja, zaštita, solidarnost. Suosjećati i pomagati žrtvama ratnih razaranja, bolnih nasilja, katastrofalnih nepogoda...

»Ne ubij!« brani ubijanje Boga u srcima drugih gušenjem slobode savjesti, koja je srce i jezgra čovjekove osobe i pokretač njegove zauzetosti i rada u društvu, uskraćivanjem slobode vjere, kršenjem slobode duha. Uskraćivanjem tih sloboda ugrožava se ne samo život pojedinca nego i svega čovječanstva.

Isus nas poziva da živimo kao i On, kao i Otac nebeski: u ljubavi i požrtvovnosti za druge, da budemo spremni žrtvovati se za druge i živjeti za druge, svakome omogućiti istinski ljudski život u svijetu. To je revolucija ljubavi koja jedina može preobraziti svijet i ostvariti istinski mir u svijetu. Jer ljubav je od Boga i jedina je istinita sila koja stvara ljudskiji i sretniji život u obitelji, društvu i svijetu te ostvaruje onaj duboki i božanski mir koji svijet ne može dati, jer je to dar i plod Duha Svetoga. A taj Duh nam je Gospodin predao da u nama djeluje i donosi već u ovom svijetu plodove mira, sreće i blaženstva.

II. »Ne ubij!« u kršćanskoj predaji

Isus Krist naviješta »Evangelje mira«, Kraljevstvo Božje, kada će se ostvariti proroštva o vremenima mira i pravednosti, kada će se prekovati mačevi u plugove, a koplja u srpove, kada više narod neće dizati mača protiv naroda nit se učit ratovanju, kada će zavladatai toliko željeni MIR (Iz 2, 1–5; Mih 4, 1–5). Isus traži od svojih učenika da otklone svaku mržnju i nasilje, pa čak i uvredu riječima prema drugima (Mt 5, 21–22). »Čuli ste da je rečeno: Oko za oko, zub za zub. A ja vam kažem: Ne opirite se Zlome! Naprotiv, pljusne li te tko po desnom obrazu, okreni mu i drugi...« (5, 38–39). Od svojih učenika traži: »Ljubite svoje neprijatelje, molite za one koji vas progone da budete sinovi svoga Oca koji je na nebesima, jer on daje da sunce njegovo izlazi nad zlima i dobrima, i da kiša pada pravednicima i nepravednicima« (5, 44–45).

Isus Krist ruši »kugu« nasilja i osvete, traži praštanje i ljubav i prema neprijateljima. Sam svojim životom i smrću pokazuje kako se umire »pravedan za nepravedne« (1 Pt 3, 18).

Kako se Isusova nauka živjela i tumačila u kršćanskoj predaji i naučavanju Crkve? Istina je da je u Crkvi uvijek bilo i bit će sjajnih likova koji su doslovno uzimali Isusovu riječ. Ali svijet se nije promijenio, pa ni kršćanski, u primjeni odbacivanja svakog nasilja u očuvanju osobe, društva, države. Uvijek se prikriveno ili otvoreno branilo ubojstvo iz nužne samoobrane; uklanjanje smrtnom kaznom iz društva onih osoba koje ugrožavaju mirni život; domovinski pravedni rat.

1. Prva tri stoljeća kršćanstva

Kršćani u prva tri stoljeća nastoje živjeti evandeoski nauk o nenasilju, i u samoobrani, i u ratu. Neki su mislili da su prvi kršćani zastupa-

li apsolutni pacifizam.⁶ Ipak, danas među stručnjacima i poznavaočima ovog razdoblja susrećemo i drukčija mišljenja, na temelju spisa kršćanskih pisaca. Atenagora piše da kršćanji ne sudjeluju u ratovima, ali mole za sretan ishod rata.⁷ Tertulijan će istaći: »Borimo se i uz vas ratujemo...«⁸ Svakako, kršćani odbijaju upotrebu sile i uzdržavaju se od vojne službe na koju nisu obvezatni, brane prolijevanje krvi i u samoobrani i žele živjeti nauk i život Isusa Krista, pozivajući se na Isusovu riječ Petru: »Vrati mač na njegovo mjesto, jer svi koji se mača laćaju, od mača i ginu« (Mt 26, 52). Tako Tertulijan, Ciprijan, Kornelije i drugi.

2. Nova tumačenja pete zapovijedi

Milanskim ediktom godine 313. Crkva je slobodna i postaje državna religija. Nešto novo nastaje i u tumačenju pete zapovijedi.

Sveti Ambrozije uči da nije slobodno mudracu da bi spasio svoj život uzeti ludaku dasku spasenja u brodolomu. Ne dolikuje kršćaninu da spasi svoj život nauštrb smrti drugoga. Jednako, ako se namjeri na razbojnika, kršćanin mu se ne smije suprotstaviti tako da ga ubije da bi sebe spasio. Povrijedio bi ljubav.⁹ Ipak, Ambrozije, prefektov sin, odrastao u vojničkoj sredini, koji je i sam bio prefekt Milana, odgovoran za sigurnost građana, smatra kao biskup da je opravdan pravedan rat da se sačuva mir.

Sveti Augustin daje novo tumačenje zapovijedi »Ne ubij!«. Kaže: zapovijed se ne odnosi na biljke, jer nemaju osjećaja, niti na životinje, jer nemaju razuma, nego samo na čovjeka i čovjek ne smije ubiti ni drugoga ni sebe.¹⁰ U vezi s ubojstvom u samoobrani luči da li je to učinila neka privatna osoba na svoju vlastitu inicijativu ili u javnoj službi ili prema nalogu države u »pravednom« ratu. Prvo odbija kao nedopušteno, a drugo smatra opravdanim ako je riječ o vojniku ili državnom činovniku, svakako ne prema svojoj volji, nego u obrani drugih.¹¹ I to opravdava na temelju Rim 13, 1—7.

U drugom pismu opravdava ubojstvo u samoobrani, kao i smrtnu kaznu i domovinski rat. Dopušteno je ubiti drugoga prema odredbi suca ili krvnika, ili u borbi s napadačem na putu ili da se pritekne u pomoć drugome, kao i ubojstvo u ratu. Ovdje se ne poziva na Bibliju, već dokazuje etičko-razumskim razlozima.¹² Autoritet Augustina dalje će se isticati da se opravda pravedni rat, smrtna kazna, ubojstvo u samoobrani.¹³

---

⁶ R. H. BAINTON, *Il cristiano, la guerra e la pace*, Torino 1968; G. MATTAL, »La pace nell' esperienza storica nella comunità cristiana«, u *Via, Verità, Vita* 95 (1983), str. 25—33; A. PALINI, »La Chiesa primitiva e la guerra«, u AA.RR. *Comunità cristiana per una cultura di pace*, Brescia 1983; M. TOSCHI, *Pace e Vangelo*, Brescia 1980.

⁷ ATENAGORA, *Legatio pro christianis*, IX i XXXVII, PG 6, 930; ORIGEN, *Contra Celsum*, VIII, PG 11, 1627.

⁸ TERTULIJAN, *Apologeticum*, 42, PL 1, 555

⁹ Sv. AMBROZ, *De officiis ministrorum*, III, IV, 27; PL 32, 1227.

¹⁰ Sv. AUGUSTIN, *De civitate Dei* 1, 20; PL 32, 1227.

¹¹ Sv. AUGUSTIN, *Ep 47*; PL 33, 186.

¹² Sv. AUGUSTIN, *Ep 153*, 17; PL 33, 661.

¹³ G. MAUSBACH, *Teologia morale*, 3. Alba 1956, str. 98.

Uza sav Augustinov autoritet i dalje se u katoličkom nauku ističe da je smrt nevine žrtve uvijek teški grijeh i ističe se nenasilje. Značajno je učenje Svetog Bernarda. Na temelju zapovijedi »Ne ubij!« osuđuje ubojstvo i u samoobrani. To je prijestup, zločin, duhovna kuga, iako etički manje težak od ubojstva zbog osvete ili strasti. Ali u svojim pismima opravdava ubojstvo muslimana u ratu na temelju ideologije »svetog rata«. Sveti Bernard na papinu riječ propovijeda »sveti rat« s poklikom »Bog to hoće!« U pismu templarima, jedinicima koji pravedno ratuju, ističe nedopustivost osobne samoobrane ubojstvom. Ne znači »dobra pobjeda« ako se ubije duša da se spasi tijelo. Ali kad se vodi križarski rat za Krista, stvar se korjenito mijenja. Ubiti kao i biti ubijen u ratu nije samo opravdano nego i sveto i zaslužno. »Vojnik Kristov mirno ubija i umire spokojno.« Ubiti bezbožnika (muslimana) u svetom ratu, to nije ubojstvo čovjeka (homicidium) nego ubojstvo zloga (malicidium). Vojnik postaje osvetnik Krista i branitelj kršćana. Smrt kojoj se izlaže za njega je dobitak. Ubojstvom pogana Krist biva proslavljen; u slučaju smrti kršćana, Krist poziva svojeg vjernog borca da ga nagradi.¹⁴ Vidimo kako to nije u skladu s Isusovim naukom. Ne smije se ubiti ni sebe ni drugoga osim za obranu Krista i njegove stvari. U tom slučaju ubojstvo postaje zaslužno. Sigurno da je sam Bernard morao kasnije premisliti svoje izjave. Slijediti Krista znači živjeti poput Krista, koji je svojim ranama i smrću pružio lijek protiv nasilja i laži, i učenik ga treba slijediti s poklikom: »To Bog hoće!«¹⁵

Sveti Toma uči u struji Augustina i Aristotela opravdanost ubojstva u nekim okolnostima. Na pitanje da li je dopušteno ubiti grešnika odgovara pozitivno. Društvo je živi organizam, i treba ukloniti bolesno udo da se spasi tijelo, tako i osobu opasnu za zajednicu i koja širi razvrat. To je i pohvalno i spasiteljski.¹⁶ Na prigovor da je ubojstvo zlo u sebi, pa ubiti ljudsko biće ne može biti nikako dobra stvar, odgovara: čovjek zbog svojega zločina razara društvo i gubi svoje ljudsko dostojanstvo. Ubiti čovjeka koji je u svojem ljudskom dostojanstvu u sebi je zlo. Ipak ističe da ubiti grešnika nije u vlasti privatne osobe, već to pravo pripada državi, to jest Bogu i zakonitoj vlasti, knezu, vladaru. Zato ne navodi biblijske tekstove, nego Aristotela.¹⁷

Tumačenje »Ne ubij!« u struji Augustina i Tome postaje uhodana shema prema kojoj se opravdava »pravedni« rat, smrtna kazna i ubojstvo u samoobrani. Opravdanje se temelji na tzv. »principu dvostrukog učinka«. »Ne ubij!« tumači se u smislu da ne smiješ izravno ubiti nevina. Osoba, koja ne smeta drugima i društvu ne smije se ubiti, to je formalno ubojstvo i zlo u sebi. A uklanjanje opasnog za društvo ili grešnika koji širi zablude zakonski je i dužnost, da se sačuva mir i red u zajednici ili Crkvi.

¹⁴ Sv. BERNARD, *Liber ad milites templi*; PL 182, str. 922—924.

¹⁵ B. HÄRING, »Il cristiano di fronte alle sfide della malattia e della violenza«, *Credereoggi* 6 (1987), str. 97.

¹⁶ Sv. TOMA, *Summa II II^{ae}*, q. 64, 1—3; *Summa c. gentiles* III, 112.

¹⁷ Sv. TOMA, *Summa II II^{ae}*, q. 64, 2 ad tertium; art. 3.

3. Za obranu života

Među teolozima i pravnicima u kršćanstvu prevladava mišljenje o opravdanosti svetog rata protiv muslimana i heretika, o zakonitosti smrtne kazne i opravdanosti ubojstva u samoobrani. Posebno što se tiče rata, koji postaje sve složeniji, neki načelno brane opravdanost rata ako je zakonit i moralan, ako ne štodi cijelom svijetu, ako je obrambeni rat, a ne ofenzivni.¹⁸ Ne vrednuje se mnogo život i netaknutost ljudskog tijela. J. M. Aubert piše: Tradicionalno kršćanstvo ne luči se mnogo od poganstva glede cijene za fizički život.¹⁹

Sud je malo preoštar. Nema u vidu cjelokupnu kršćansku praksu i nauk Učiteljstva. Tako je u pokorničkoj praksi umorstvo na prvome mjestu u katalogu grijeha, zatim otpad od vjere pa preljub. U ispovijesti vjere Inocenta III za valdeze imamo članak o zakonitosti smrtne kazne, koju može naložiti samo zakonita vlast, i ta ne zbog lakomislenosti već nakon zrele presude.²⁰

Na koncilu u Konstanci (6. 7. 1415) osuđena je Wycklifova tvrdnja da može bilo koja privatna osoba ubiti tiranina.²¹

Kako se kod nekih moralista malo drži do opsluživanja pete zapovijedi, vidi se iz raznih osuda protiv laksista. Aleksandar VII godine 1665. i 1666. i Inocent XI godine 1679. osuđuju mišljenja da je dopušteno ubiti napadača koji te udari po obrazu i bježi, lažnog tužitelja, lažnog svjedoka i nepravednog suca, muž ženu preljubicu, lopova koji ti je uzeo samo jedan zlatnik, onoga koji ti priječi da postigneš baštinu koja ti pripada...²¹

Sigurno je u kršćanstvu u svako vrijeme bilo učenje koje se temelji na Evanđelju, brige za bolesne i umiruće, nastojanje da se otklone rat i nasilja. Postojala su vremena primirja (Tregua Dei), Pax Dei, militia pacis...²² Bilo je učitelja morala koji uče kako je rat povijesne naravi, nije postulat naravi nego je povijesnog porijekla pa će jednom nestati kao i druge institucije, i da je svaki rat nemoralan, i da nema »pravednog rata«. ²³ Ipak ti proročki duhovi, borci Evanđelja mira, jedva su se mogli čuti. Službeno i tradicionalno kršćanstvo odviše se zaustavlja na duhovnim dobrima i spasenju pojedinaca ili skupine, ne vrednujući život i čovjekovo dostojanstvo; nije se oduševljavalo za ukinuće smrtne kazne i rata, krvavih represalija u ratu i u gušenju raznih pobuna. Trebalo je čekati eksplozije prvih atomskih bombi da se prisjetimo i otvorimo evanđelju mira.

III. Današnji trenutak

1. Evandeoski radikalizam

Od Svetoga Augustina i Svetog Tome smatra se da su opravdani zakonita samoobrana i rat, što je čisto racionalno razlaganje, filozofsko

¹⁸ M. SRAKIĆ, »Od teorije 'de bello justo' do etike 'de pace aedificanda'«, u zborniku *U službi čovjeka*, Split 1987, str. 123—148.

¹⁹ J. M. AUBERT, *Il rispetto per la vita corporale*, Brescia 1976, 337.

²⁰ Denzinger 795.

²¹ Denzinger 2037, 2038, 2039, 2131, 2132, 2134.

²² M. SRAKIĆ, nav čl., str. 127.

²³ M. SRAKIĆ, nav čl., str. 128.

i juridičko, a ne posljedica rečenog u Evanđelju. *Vim vi repellere, omnia jura permittunt*, kažu juristi. Ili ona Vegecijeva: *Si vis pacem, para bellum*. Ili Heraklitova: *Rat je otac i kralj svih stvari*. I smatra se da to nije u suprotnosti s Božjom riječju.

Proročki navještaj prvih Otaca i kršćanskih pisaca koji naglašuju apsolutno opsluživanje zapovijedi »Ne ubij!« i evandeoski radikalizam nenasilja, teologija i učiteljstvo nastojali su se relativizirati pred stvarnošću krvavih ratova nasilja, smatrajući da se smije žrtvovati fizički život kako bi se očuvali drugi životi ili više vrednote. Na Drugom vatikanskom saboru (Konstitucija GS) brani se načelo zakonitosti obrane naroda i ratom, ali se hvali svaki pokušaj rješavanja nenasilnim metodama. Pritom se ne poziva na Evanđelje.²⁴

U teologijskoj i moralnoj refleksiji postkoncilske misli još se ističe poštivanje netaknutosti ljudskog života i brani se samovoljno ubojstvo sebe ili drugih, izravno ubojstvo nevina života. Smatra se dopuštenim oružanim ustanak protiv diktatorskih režima koji guše temeljna ljudska prava, smrtna kazna i ubojstvo u samoobrani. Indirektno ubojstvo u slučaju agresije koja se ne može otkloniti drugim putem nego ubojstvom tumači prema načelu »dvojakog učinka« ili na temelju drugih načela: pravo samoobrane, odgovorne razboritosti, vrijednosti nadmoći... Postoji još nesigurnost u vezi sa zakonitošću smrtne kazne. Ta razmišljanja temelje se na činjenici: samo je Bog apsolutni gospodar ljudskog života, a čovjek je samo razborit i odgovoran upravitelj.²⁵

Ipak, postupno ulaze novi smjerovi, utemeljeni na oživljavanju Evanđelja i prve Crkve: svjedočanstvo kršćana koji se pozivaju na svoju savjest, razni pokreti pacifista koji se nadahnjuju na Evanđelju. Etičko-teološko razmišljanje prošlosti temeljilo se na tome da je ubojstvo *intrinsece malum*, u sebi zlo, ali dopušta iznimke. Danas se smatra da se norma koja zabranjuje ubojstvo i samoubojstvo mora tako utemeljiti i iznijeti da se Bogu ne pridaje antropomorfna predodžba i ne otvore vrata etičkom voluntarizmu.²⁶

Bog, strogo govoreći, samo je Gospodar života, jer je On Bog živih, a smrt je pratnja ljudske uvjetovanosti i u sadašnjoj stvarnosti posljedica grijeha. Prema tome, Bog je izravno neće. K tome, Bog je ne samo gospodar života već i svega stvorenoga. Dosljedno, tko ne poštuje logiku stvaranja, krši Božje pravo i ogrješuje se o Božji plan. Neki misle: Bog je Gospodar života, On je najviši Gospodar, koji djeluje iznutra na naš ljudski svijet i sebi pridržava neka područja djelovanja (npr. raspolaganje ljudskim životom) i samo iznimno to povjerava čovjekovoj vlasti, kao u slučaju ubojstva u samoobrani, u pravednom ratu, u smrtnoj kazni. No drugi s pravom odgovaraju: takvo shvaćanje Boga, Boga Gospodara života pretjerano je antropomorfno i iskrivljuje Božju sliku, usklađujući

²⁴ G. MATTAL, »I cristiani tra compromesso e profezia«, u *Il disarmo e la pace*, Bologna 1982, str. 11–54. Usp. AA. RR., *Comunità cristiane per una cultura di pace*, Milano 1983; AA. RR., *La pace non c'è... costruiamo la pace*, Milano 1985; P. E. ARNS, *I poveri e la pace prima di tutto*, Roma 1987.

²⁵ E. CHIAVACCI, *Morale della vita fisica*, Bologna 1972, str. 175–183.

²⁶ Moralisti razlikuju: deontološki sustav; etičko-teološko razmišljanje, koje polazi od postojećih moralnih norma i obaveza; teološki sustav, koji gleda na svrhu i sklad pojedinih moralnih čina, i zaključuje o čudorednoj kakvoći moralnog čina

je s likom srednjovjekovnih vladara i knezova, koji daju neke koncesije svojim vazalima.²⁷

Ispravni pojam etike mora polaziti od činjenice da je Bog Gospodar svega stvorenja i da je čovjek slika Božja. Zato čovjek ima omeđeno pravo na Božje gospodstvo u okvirima Stvoriteljeva plana, koji je planirao život, a ne smrt, puni život, a ne osakaćen. Tako »Ne ubij!« dobiva univerzalnu vrijednost i ne podnosi nikakve iznimke, pa ni onda kad je riječ o obrani svojega ili tuđeg života. To traži i vrijeme u kojem živimo, zbog ugroženosti nuklearnom prijetnjom, biogenetskim manipulacijama, zagađivanjem, organiziranim zločinima...²⁸

Stoga danas mnogi teolozi, bibličari i moralisti produbljuju evanđeosku poruku, Isusovu praksu i praksu prve Crkve — u ovoj atomskoj eri i u dozrijevanju etičke svijesti u nekim slojevima naše kulture to je izvanredni pokazatelj, znak vremena — i ističu neopravdanost svakog rata, ubojstva u samoobrani i smrtne kazne. Svaki je život velika vrijednost, i nevina i krivca. Isus naviješta Kraljevstvo Božje siromasima i grešnicima, i traži od svojih da njihova pravednost bude veća od one pismoznanaica i farizeja (Mt 5, 20). Isus iznosi novu sliku Boga, koji nije osvetničko božanstvo što traži osvetničku pravdu, već Otac koji zbog ljubavi predaje svojega Sina u smrt za spas svijeta. I Kraljevstvo Božje drukčije je od onog nasilničkog u svijetu. Isus odbija svaki oružani otpor i umire pravedan na križu za nepravedne.

Teolozi danas ponovno čiste tu jezgru kršćanstva od povijesno-kulturnih naslaga, možda opravdanih, ali koje nemaju istu težinu i vrijednost kao Isusova riječ Evanđelja, koja traži proročko i nenasilno držanje prema nasilju i odmazdi.²⁹

Danas se Evanđelje mira ističe i u učiteljstvu Crkve, bilo u porukama papa ili biskupskih konferencija. Pio XI godine 1937. u svojoj enciklici meksičkim katolicima ističe pravo na ustanak protiv krvavog nasilja i kršenja najosnovnijih ljudskih prava. Pavao VI u enciklici *Populorum progressio* (br. 30) to potvrđuje, ali upozorava i na posljedice što izaziva takav ustanak: »Izvor su novih nepravdi, novih nesklada, i izaziva nova razaranja. Ne može se boriti protiv stvarnog zla uz cijenu većeg zla« (br. 31). U svojem nastupu u auli Ujedinjenih naroda (20. 4. 1965.) kaže: »Želite li biti braća, odbacite oružje! Ne može se ljubiti s napadačkim oružjem u rukama... Rata, nikada više!« Poznata je njegova: »Ako želiš mir, brani život!«

U dokumentu o teologiji oslobođenja Kongregacije za nauk vjere (23. 3. 1986.) kaže se da krvave revolucija ne rješavaju nepravde već ih mogu samo povećati. Preporučuje se »pasivni otpor«, koji je usklađen s moralnim načelima, a ipak obećaje uspjeh (br. 79). »Pasivni otpor« nije popustljivo i bolesno pacifističko držanje, već je u skladu s etičkim načelima, naukom Evanđelja i primjerom Isusa Krista.

Načelo Pija XII da se mirom ništa ne gubi, ratom se sve gubi (god. 1939), Ivana XXIII da se strategija razuvjeravanja zamjeni strategijom uvjeravanja, i uspostava Svjetskog dana mira, što je započeo Pavao VI, a

²⁷ A. DA RE, *L'etica tra felicità e dovere*, Bologna 1987.

²⁸ G. MATTAI, *Il «non uccidere»...*, *Credereoggi* 6 (1987) str. 48.

²⁹ CH. MELLON, *I cristiani di fronte alla guerra e alla pace*, Brescia 1986, str. 145—19.

nastavlja Ivan Pavao II, sve su to putokazi koji upozoravaju na evanđeoska načela i radikalizaciju zapovijedi »Ne ubij!«³⁰

Evanđeosko tumačenje zapovijedi »Ne ubij!«, kako je to naučavao Isus i svojim životom potvrdio, o poštivanju svakog ljudskog života, danas dobiva sve više u svojoj važnosti. To tumačenje i u prošlosti je bilo zastupano, iako od manjine otaca i učitelja. Danas se to tumačenje nameće svim ljudima »dobre volje«, vjernicima i nevjernicima. Čovjekov je život danas ugrožen zbog mogućnosti nuklearnog uništenja, od nasilja terorizma, od osvete. Nasilje se rađa u čovjekovoj svijesti, pa tu treba odgajati, istaknuti radikalnost i aktualnost zapovijedi »Ne ubij!« za današnje vrijeme, za ovaj čas, naglasiti evanđeoski lijek nenasilja. Možda zvuči kao utopija. Ali proročka. Isus Krist došao je utemeljiti Kraljevstvo Mira, u kojem će se mačevi prekovati u plugove, a koplja u srpove, u kojemu neće više narod dizati mača protiv naroda nit se učiti ratovanju (Iz 2, 1—5; Mih 4, 1—5). Lijek i obrana protiv nasilja ostaje samo nenasilje, koje Isus zahtijeva od svojih. To je jedini lijek protiv strašne patologije nasilja i odmazde, i samo je taj put siguran u ostvarenje mira Božjeg kraljevstva.

2. Biološko pitanje

Osim prijetnje od nuklearnog uništenja, danas imamo i nova pitanja i nove probleme koji traže da se poštuje peta zapovijed »Ne ubij!«. To su droga, to je eutanazija, zločin krajnje težine: »Ništa i nitko ne može dopustiti da se ubije nevino ljudsko biće, bilo fetus ili embrio, dijete ili odrastao čovjek, starac, neizlječiv bolesnik ili osoba u smrtnoj borbi.«³¹ Zaustavit ćemo se samo na pitanju poštivanja ljudskoga života u nastanku i na dostojanstvu rađanja.³²

Rečeno je da će 21. stoljeće biti stoljeće biologije. Biološki i medicinski napredak ide vrtoglavo naprijed pa imamo i »biološko pitanje«. Dosada su postignuti značajni uspjesi u presađivanju organa (bubrezi, srce...), zahvatima u međuseksualne osobine, reanimiranju obamrlih bolesnika... Sada se najavljuju zahvati i u samo ljudsko rađanje, zahvati u gensku baštinu. Otkrićem DNA biologija je došla do mogućnosti da može programirati značajke i osobine psiho-fizičke osobe.

Jednima je to vrhunac znanstvenog napretka, drugima pak granica koju čovjek ne smije prijeći. Slično kao što je nekima dezintegracija atomske jezgre bila vrhunac fizičke znanosti, a nekima je to granica s kojom se čovjek ne smije poigravati, inače dolazi »abortus cosmicus«, razaranje čovjekova svijeta. Svakako, otkrića atomske jezgre i DNA pružaju današnjoj znanosti mogućnost da ostvari duboke preobrazbe »izvanjske« i »unutarnje« prirode.³³

³⁰ M. SRAKIĆ, nav. čl., str. 146.

³¹ Sveti zbor za nauk vjere, *Deklaracija o eutanaziji*, od 5. 5. 1980; Vidi V. POZAIĆ, *OŽ* 2 (1985), str. 170—178; *BS* 50 (1980), str. 400—405.

³² Zbor za nauk vjere: *Donum vitae — Dar života* od 22. 2. 1987. Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja. Hrvatski prijevod, Dok. 88, KS, Zagreb 1987. Vidi: G. PERICO, *L'istruzione vaticana »Donum vitae«*. Lettura e annotazioni, *Aggiornamenti Sociali* 6 (1987), str. 426—427; F. GIUNCHEDI, »Donum vitae«, *Rassegna di Teologia* 3 (1987), str. 217—229; L. LORENZETTI, »Etica e tecniche biomediche. Criteri di lettura del documento 'Ratzinger'«, *Rivista di teologia morale* 74 (1987), str. 83—88. Literatura: B. HÄRING, *Medicina e*

Biološka revolucija

U biološkoj revoluciji razlikujemo dvije stvari koje su odlučne za budućnost čovječanstva, i obje su vezane za izvor života.

Homologna i heterologna umjetna oplodnja in vitro (u epruveti; FIVET), genska manipulacija. Programiranje seksa, fizionomije, psihičke vlastitosti, duljine života..., zahvati su koji postavljaju u pitanje osobni identitet. Stvaranje hibrida: ljudsko sjeme stavlja se u ženku čimpanze i dobiva se polumajmun, polučovjek. Poslužio bi za služinske poslove kao pomoćnik, za preradbu organa...

Žele se liječiti bolesti uvjetovane genskom baštinom, poboljšati ljudski rod novim sposobnostima, izmijeniti čovjekovu vrstu, pružiti mu brži rast, otpornost za bolesti, prilagodnost novim uvjetima, kako se to radi sa životinjama.

Drugo je reproduktivna genetika, gdje se ne zahvaća u samu strukturu rađanja, već se mijenjaju modalnosti. To je homologna i heterologna umjetna oplodnja u epruveti (zametak se zatim unosi u maternicu) ili umjetno osjemenjenje u utrobi majke.

Zahvat u nastanku začeća donosi najdublje promjene, i to postavlja problem čovjeku vjerniku. Da li je moralno dopušteno što je tehnički moguće ostvariti? Da li je humano eksperimentirati s embrijima, mijenjati genski kodeks da se dobije dijete po želji? Smije li se baratati s embrijem?

Da li je dopušten zahvat koji mijenja samo modalnosti rađanja: homologna i heterologna umjetna oplodnja in vitro — u epruveti, izvan bračnog čina — i umjetno osjemenjenje u utrobi majke.

Bioetika mora biti mjesto susreta, mjesto gdje se postavlja — u ime humanosti ili, za vjernike, u ime Boga — odgovornost i suodgovornost za budućnost čovjeka na Zemlji. Nepriznavanje apsolutnih i neprijepornih moralnih načela, uništenje ljudskoga bića, stvorena na sliku Božju sigurno je sotonski, antihuman pokušaj. Ovdje zapovijed »Ne ubij!« zađire u najdublje ljudske korijene i najdalje domete.

Naučavanje Crkve

Zbor za nauk vjere izdao je 22. 2. 1987. napatuk *Donum vitae* (Dar života) o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja.³⁴

Čovjek je »ujedinjena cjelina« (Ivan Pavao II). »Od samog začeća život svakog ljudskog bića mora se apsolutno poštivati, jer je čovjek jedini stvor na Zemlji kojega je Bog htio radi njega samoga, a duhovnu dušu

---

manipolazione, Ed. Paoline 1975; F. LEBOYER, *Per una nascita senza violenza*, Milano 1981; S. LEONE, *Lineamenti di bioetica*, Palermo 1983; F. COMPAGNONI, »Questioni morali intorno alla manipolazione genetica«, u AA. RR. *Cellule, embrioni, uomini*, Pisa 1986; AA. RR. *La fertilizzazione in vitro*, Palermo 1986; G. MATTAI, *Nascere e morire oggi, Riflessioni di uno teologo*, Palermo 1987; S. SPINSANTI, *Etica bio-medica*, Roma 1987; D. TETTAMANZI, *Bioetica. Nuove sfide per l'uomo*, Casale Monferrato 1987; V. POZAIĆ, »Rasprava o početku ljudskog života«, *OŽ* 1 (1987), str. 47—60; »Bioetika«, *OŽ* 2 (1987), str. 136—149.

³³ L. LORENZETTI, »L'ingegneria genetica e riproduttiva«, *Problemi etici, Credereoggi* 6 (1987), str. 50—63.

³⁴ Vidi br. 32.

svakom čovjeku Bog 'neposredno stvara'; cijelo njegovo biće je slika Stvoritelja... Bog je jedini Gospodar života od njegova početka do njegova svršetka: nitko i ni u kojim okolnostima ne može sebi uzeti pravo da izravno uništi nevino ljudsko dijete.«³⁵

»Od prvog časa svojega postojanja, tj. otkad se uobličio kao zigota, plod ljudskog rađanja zahtijeva bezuvjetno poštovanje koje dugujemo ljudskome biću u njegovoj tjelesnoj i duhovnoj cjelosti... priznati prava osobe, među kojima je prije svega nepovredivo pravo svakog nevinog ljudskog bića na život.«³⁶

To traži objava i dostojanstvo ljudskoga bića.

Objava, istina, ne daje konkretna i unaprijed određena rješenja tim našim problemima, ali nam pruža jasne vidike, ukazuje na vrednotu čovjeka i tako nam pomaže da dademo ispravne odgovore na biološko pitanje.

Stvaranje i čovjek, prema Bibliji, u stalnom su razvoju. U tradicionalnoj egzegezi smatralo se da je stvaranje statičko, kao danost utvrđena i nepromjenjiva. Svaki zahvat u izmjenju kozmosa i čovjeka značilo bi neopravdano uplitanje u Božje prostore i Božji plan. Danas je jasno da nam Biblija prikazuje kozmos i čovjeka u stalnom usavršavanju. Čovjek je pozvan da sa svojim Stvoriteljem surađuje u djelu stvaranja. Ističe se dinamičnost, evolucija, trajno usavršavanje i dovršavanje djela stvaranja. »Pojedinačna i kolektivna ljudska djelatnost, taj divovski napor kojim ljudi tijekom vjekova nastoje poboljšati svoje uvjete, promatran sam u sebi, odgovara Božjoj zamisli.«³⁷

Znanstveno-tehnički napredak pruža čovjeku vlast da usavršuje svemir i sebe. To nije protivno Božjemu stvaralačkom planu. Ali čovjek nije apsolutni gospodar. Mora svoj razvoj i napredak trajno usklađivati s Božjim planom, da ne bi uništio i sebe i svemir.

I drugo: dostojanstvo svakog ljudskog bića. Bog je izvor i počelo ljudskome životu. Zato je život svet, ima dimenzije transcendentnosti i bez tog odnosa s Bogom ne može se shvatiti u punini. Život je Božji dar. Stvoren je za Božju službu i da živi zajedništvo sa svojim Bogom. Stvoren je na »sliku Božju«. Stoga ljudski život ima jedinstvenu vrednotu nasuprot bilo kojemu obliku života. Među svim živim bićima na Zemlji samo je čovjek, muž i žena, osoba, razumna i slobodna, suradnik i gospodar pod Bogom nad svim stvorenjima ispod sebe. Stoga ljudski život ne pripada kategoriji »slučaja« ili »nužde«, već kategoriji »dara«, Božjega dara. Zato kad stojimo pred ljudskim životom, nalazimo se u izravnome odnosu s Bogom.

Odatle slijedi puna odgovornost i suodgovornost prema ljudskom životu. Moramo biti svjesni da je ljudski život dar i milost i da je naše gospodstvo samo »dioništvo« u Božjem gospodstvu te da svoje djelovanje treba da uskladimo s Gospodarom svemira, Mudrim i Dobrim. Stoga i nova biotehnologija mora poštivati ljudsku osobu i njezin identitet već u samom početku nastajanja, ne ubijati u čovjeku njegove osobine i, još više, ne ubijati čovjeka u njegovu začecu i nastajanju. Ljudski embrij ljudsko je biće koje je na putu razvoja, a ne moguće ljudsko biće; ima fi-

³⁵ *Donum vitae*, str. 15.

³⁶ *Donum vitae*, str. 19.

³⁷ Konstitucija o Crkvi GS, br. 24.

nalnu a ne instrumentalnu vrijednost; ne poznaje kvantitativni skok, već je sve programirano od početka. I to ljudsko biće jedinstveno je već od početka: tijelo i duša, individuuum i društveno biće, imanentno i transcendentno. Ne može se svesti samo na biologiju ili samo na duhovnu stranu, jer bi to značilo sakaćenje i ubijanje čovjeka.

Kršćanski nauk

Teologija odgovara na pitanje: što je čovjek? Etika vrednuje i određuje norme koje su u skladu s čovjekovim dostojanstvom. Pritom nisu odlučujući običaj i praksa, tehnička mogućnost da se nešto ostvari ili ne, prirodna biološka danost, ljudska želja... Sve to može biti važno, ali to nisu odlučujući kriteriji. Odlučujući su pozitivni kriteriji da se pazi na čovjekovo dostojanstvo i na njegova prava, u svojoj totalnosti i integralnosti, već od prvog časa svojega postojanja. Dakle, ne činiti zlo, ne ubijati, čuvati ljudski život od početka — što je ethos i hipokratske zakletve liječnika do danas.

Nauka crkvenog Učiteljstva odobrava i podržava biomedicinska istraživanja i naučavanja koja su u službi ljudske osobe, liječenja i poboljšavanje genskog sustava. Ali ono traži poštivanje ljudskih zametaka i plodova. »Dopušteni su terapijski zahvati nad ljudskim zametkom pod uvjetom da poštuju život i nepovredivost zametka, da sami po sebi ne uključuju nerazmjerne sposobnosti, već da su usmjereni prema njegovu ozdravljenju, poboljšanju njegova zdravlja ili njegovu individualnom opstanku.«³⁸

Svakako su sotonski i antihumani pokušaji stvaranja hibrida. Naputak Zbora za nauk vjere izričito zabranjuje: pokušaj zahvaćanja u kromosomsku ili gensku baštinu, da se proizvedu ljudska bića selekcionirana prema spolu ili prema nekim unaprijed utvrđenim svojstvima; oplodnju u epruveti, i heterolognu i homolognu umjetnu oplodnju. Bračni par je subjekt nastanka života, prihvaća roditeljsku odgovornost i plod mora biti čin bračne ljubavi. Ipak, dijete koje se rodi, a začeto je umjetno, pravo je ljudsko biće i prihvaća se kao takvo. Zabranjeno je eksperimentirati sa zamecima, a zaleđivanje zametka je povreda poštivanja leševa: mrtve zametke ili plodove treba poštivati kao smrtne ostatke ljudskih bića.³⁹

Zaključak

Kakvu važnost i zamašitost ima danas peta zapovijed »Ne ubij!«? U svjetlu Isusova »ispunjenja« zapovijedi otkrivamo da samo opsluživanje te zapovijedi može očuvati čovječanstvo od »kuge« nasilja i osvete, od atomskog uništenja — kozmičkog abortusa — i od biološkog razaranja.

Mogli bismo ovdje parafrazirati jedan židovski midraš. Kralj Salomon putovao je Zemljom želeći upoznati sve njezine krajeve. Dođe tako u neki kraj na kraju Zemlje. Kraj je mračan, a u njemu neka bića ljudskog lika koja se kreću i govore kao ljudi. Pita ih kralj Salomon: Tko su? A oni odgovore: Nekad smo bili ljudi, dok su nam svijetlile ploče s Deset zapovijedi. Gasili smo jednu po jednu, počev od desete. Kad smo ugasili

³⁸ *Donum vitae*, str. 22.

³⁹ *Donum vitae*, str. 23—27.

i prvu — Ja sam Gospod, Bog tvoj. Nećeš imati drugih bogova osim Me-
ne — prestali smo biti ljudi. Danas je pak čovjek, opijen napretkom teh-
nike i znanosti, u opasnosti da ugasi petu, središnju zapovijed — »Ne
ubij!« — i da prestane biti čovjek, ljudsko biće, Božja slika.

Peta je zapovijed spasiteljski i osloboditeljski čin Boga, koji nas je
obdario darom života. Poštujemo i cijenimo taj dar u svemu njegovu više-
dimenzijalnom jedinstvu, u njegovoj unutarnjosti i sveobuhvatnosti, te
riječima i djelima odgovorimo Bogu u vjernosti i iskrenosti, poštujući i
njegujući Božji najveći dar — dar života. Jer samo tako svijet i stvaranje
postaju »veoma dobri«! (Post 1, 31).

THOU SHALT NOT KILL — BIBLICAL AND HISTORICAL REFLECTIONS

Summary

Due to the current massive build-up of means of destruction
owing to science and technology, the Fifth Commandment has become
very timely. Using the examples of Jesus and Christians who have sup-
ported the principle of life in the course of history, the author concludes
that only obedience to God's commandments will save mankind from
catastrophe. Christians should take the initiative. The author attempts
to penetrate to the authentic Biblical meaning and to the meaning
acquired through Christian tradition. Present research seeks to free
this commandment from the unsuitable historical aggregations it has
acquired and restore the authentic luster. In our times, it is our special
task to protect each life, especially that of the unborn child, and foster
conditions for science to work within the framework of moral princi-
ples.